

Equatoriaal Guinea; literatuur en beeldende kunst

Algemene achtergrond

Equatoriaal Guinea is een voormalige kolonie van Spanje en werd in 1968 onafhankelijk, met als eerste president Francisco Macías Nguema die van het land een dictatuur maakte. Macías zocht steun bij o.a. de Sovjet Unie, China, Cuba en Noord Korea. Onder zijn regime vluchtte meer dan een derde deel van de bevolking en een groot deel van de intellectuele elite naar het buitenland. Aan dit regime leek in 1979 een eind gekomen met 'el Golpe de Libertad' van Teodoro Obiang Nguema Mbasogo die zijn oom Macías liet executeren, maar die opnieuw een dictatuur vestigde en zich in de jaren tachtig verrijkte door olieopbrengsten. Hoewel Obiang wat betreft de taal aansluiting zocht bij Franstalige en Portugeestalige landen, en de verschillende etnische groepen in het land een eigen taal spreken, bleef Spaans de voertaal. Evenals in andere Afrikaanse landen wordt de taalsituatie van Equatoriaal Guinea gekenmerkt door een vorm van diglossie: de gesproken talen zijn etnische talen (Bubi, Fang, Ndowe, Bisio, Annobones, Balengue en Baseke) naast het Spaans als de officiële taal en *lingua franca* tussen de sprekers van de verschillende etnische talen. De geschreven literatuur van Equatoriaal Guinea is in het Spaans en wordt uitgegeven in Spanje. Veel schrijvers en beeldende kunstenaars zijn verbonden aan de Spaanse culturele centra in het land, maar het heeft sinds 1995 ook een universiteit (la Universidad Nacional de Guinea Ecuatorial; UNGE) met een letteren faculteit, naast de meer pragmatische en technische studies. Er zijn echter geen culturele (kunstzinnige of literaire) instanties geleid door de overheid. Kunst en literatuuronderricht wordt hoofdzakelijk overgelaten aan de buitenlandse (Spaanse en Franse) culturele centra die hun eigen (politieke) agenda voeren. Veel schrijvers en beeldende kunstenaars verblijven ook nu nog vanwege politieke omstandigheden in het buitenland; in de VS en Spanje.

Literatuur

Onder de in Spanje verblijvende schrijvers bevinden zich o.a. Donato Ndongo-Bidyogo (1950, Niefang) en Juan Tomás Ávila Laurel (1966, Malabo) die elk een andere schrijversgeneratie vertegenwoordigen. Ndongo verblijft al sinds de tijd van Macías in Spanje waar zijn journalistieke werk en essays in 1977 resulteerden in het boek *Historia y tragedia de Guinea Ecuatorial*; een historische verhandeling over de Spaanse kolonisatie en de periode van de dictatuur van Macías. Later schreef hij gedichten, korte verhalen en romans waaronder *Las tinieblas de mi memoria negra* (1987), *Los poderes de la tempestad* (1997) en *El metro* (2007), en hij heeft een belangrijke rol gespeeld bij het onder de aandacht brengen van de literatuur van Equatoriaal Guinea in het algemeen. In 1984 bracht hij *Antología de la literatura guineana* uit; het eerste uitgebreide literatuuroverzicht waarin werken van schrijvers en dichters uit zowel de koloniale periode als de periode daarna bijeen zijn gebracht. Dit literatuuroverzicht werd twee keer verder uitgebreid, als *Literatura de Guinea Ecuatorial (Antología)* uitgegeven in 2000 en samengesteld door Donato Ndongo en Mbaré Ngom en in 2012 als *Nueva Antología de la Literatura de Guinea Ecuatorial*, opnieuw samengesteld door M'bare N'gom en Gloria Nistal.

Juan Tomás Ávila Laurel vertegenwoordigt een jongere generatie schrijvers. Hij werd geboren in Malabo (de hoofdstad van Equatoriaal Guinea), maar bracht een deel van zijn jeugd door in Annobón, een ver van de kust gelegen eiland in de Atlantische Oceaan. Hij was tot 2011 de enige schrijver die zich nog kritisch uitte in zijn eigen land totdat hij in dat jaar een hongerstaking begon tegen het dictatoriale regime van Obiang. Hij schreef essays, romans, toneelstukken, was hoofdredacteur van het literaire tijdschrift *El patio* en van het tijdschrift *Atanga* dat wordt uitgegeven in het CCEM, het Spaans cultureel centrum in Malabo. Sinds zijn hongerstaking verblijft hij in een dorp in de buurt van Barcelona. Zijn bekendste roman *Arde el monte de noche* (2009) is in 2014 in het Engels vertaald.

Los poderes de la tempestad van Donato Ndongo-Bidyogo geeft een indringend beeld van het schrikbewind van Macías. Deze roman vormt samen met *Las tinieblas de mi memoria negra* en *El metro* een trilogie die verschillende perioden belicht uit de geschiedenis van Equatoriaal Guinea en Afrika. Ndongo-Bidyogo belicht in deze romans zowel zijn eigen jeugd als het lot van de huidige Afrikaanse vluchteling in *El Metro*. Ávila Laurel vertelt in *Arde el monte de noche* eveneens over zijn jeugd die zich afspeelt op Annobón in de jaren zeventig. Macías heeft dan een deel van de mannelijke bevolking afgevoerd naar Bioko, terwijl de overgebleven bewoners min of meer van alles verlaten aan hun lot worden overgelaten, ook als er een cholera epidemie uitbreekt en het eiland amper nog door schepen wordt aangedaan.

In *Literatura de Guinea Ecuatorial (Antología)* onderscheiden Donato Ndongo-Bidyogo en Mbaré Ngom de volgende perioden in de literatuurgeschiedenis van Equatoriaal Guinea met daarbij de volgende romans:

I De koloniale periode

- Leoncio Evita, *Cuando los combes luchaban* (1953)
- Daniel Joes Mathama, *Una lanza por el Boabi* (1962)

II De jaren van nationalisme en dictatuur; de jaren van 'stilte' (1969-1979)

- Francisco Zamora Leboch, *Bea*
- Francisco Abeso Nguema (pseudoniem Donato Ndongo-Bidyogo), *La Travesía*
- Donato Ndongo-Bidyogo, *El sueño*
- Maplal Loboch, *La última carta del padre Fulgencio Abad, CMF*

III De literatuur van Equatoriaal Guinea na de eerste dictatuur (1980-1999)

- Antimo Esono Ndongo, *La última lección del venerable Emaga Ela... No encontré flores para mi madre*
- Pedro Cristino Bueriberi, *Boote Chiba (El gran Chiba)*
- Juan Balboa Boneke, *El reencuentro, el retorno del exiliado*
- Esteban Bualo Bokamba, *Kogu, el cazador*
- Ciriaco Bokesa Napo, *Crónica de un viaje singular*
- Donato Ndongo-Bidyogo, *Las tinieblas de mi memoria negra*
Los poderes de la tempestad
- María Nsue Angüe, *Ekomo; Adugo*
- Maximiliano Nkogo Esono, *Adjá-Adjá*
- Raquel Ilonbé, *Los tres hermanos*
- Joaquín Mbomio Bacheng, *El párocco de Niefang*
- María Caridad Riloha, *Gusano; Exilio*
- Eugenio Nkogo Ondó, *La aldea encontrada*

In *Nueva Antología de la Literatura de Guinea Ecuatorial* is het narratieve deel van dit overzicht uitgebreid met de literatuur van de 21ste eeuw:

- Juan Tomás Ávila Laurel, *El desmayo de Judas*
La carga [niet opgenomen in het overzicht]
- José Eneme Oyono, *Más allá del deber*
El hospital de la muerte
- Donato Ndongo, *El Metro*
- Inocencio Engon, *Nostalgia de un emigrante*
- Maximiliano Nkogo, *Nambula*
- Guillermina Mekuy, *El llanto de la perra*
- José Fernando Siale, *Cenizas de Kalabó y Termes*
Autoretrato con un infiel
- Juan M. Davies, *Siete días en Bioko*
- César Mba Abogo, *El portador de Marlow: canción negra sin color* (2007) [niet opgenomen in het overzicht]

Van de diverse schrijvers worden ook korte verhalen genoemd, zoals van Juan Tomás Ávila Laurel; *Awala cu Sangui*, *Nadie tiene buena fama en este país*, *Rusia se va a Asamse*; *Cuentos crudos*

Beeldende kunst

Belangrijke beeldende kunstenaars zijn Mene Manresa Bodipo (schilderkunst), Arturo Bibang (fotografie), Plácido 'Pocho' Guimaraes (textiele objecten) en Ramón Esono Ebalé (tekeningen en strips). Mene Manresa Bodipo en Ramón Esono Ebalé zijn opgeleid in de Spaanse culturele centra in Malabo en Bata. Arturo Bibang en Plácido 'Pocho' Guimaraes volgden opleidingen in Spanje en in de voormalige Sovjet Unie (Pocho Guimaraes). Het meest politiek geëngageerd is Ramón Esono Ebalé (alias Jamón y Queso) – in 1977 geboren in Nkoa-Nen Yebekuan – die in zijn tekeningen, strips en beeldverhalen een grote variatie aan stijlen en technieken laat zien, waarin het stereotype, metaforische en karikaturale een nadrukkelijke rol speelt. In Malabo was hij als illustrator, grafisch ontwerper en striptekenaar verbonden aan het Spaans Culturele Centrum, maar hij exposeerde ook buiten Equatoriaal Guinea tijdens kunstmanifestaties en festivals in andere Afrikaanse landen, Europa en de VS. Sinds 2011 verbleef hij in Paraguay om in augustus 2017 terug te keren naar zijn land, waar hij een half jaar gevangen zat vanwege de eerder gemaakte karikaturen van de president Teodoro Nguema Obiang en het stripverhaal *La pesadilla de Obi*. In dit stripverhaal wordt Obi (Obiang) wakker in de nachtmerrie van de alledaagse werkelijkheid van Equatoriaal Guinea. Hij begeeft zich vervolgens door de verschillende 'werelden' van het alledaagse bestaan (de markt, de kroeg, de taxi, de school van zijn zoontje, het ziekenhuis, het politiebureau en uiteindelijk de gevangenis), waarbij hij doorlopend wordt vernederd en stuit op allerlei wantoestanden. Zijn ogen bollen voortdurend op, terwijl hij 'frame vullend' in forse letters kreten uitslaat en schreeuwt dat hij wakker moet worden uit deze nachtmerrie.

Esono Ebalé maakte de strip samen met anderen en in het voorwoord beschrijven zij hoe het idee voor deze strip ontstond: "Ergens halverwege 2011 op een zondagmorgen op een terras van een bar in Malabo onder het genot van gepeperde soep en wat pilsjes, toen de muziek plotseling onderbroken werd voor een toespraak van Obiang." In die toespraak noemde Obiang de rijkdommen van het land met een ongekend hoog bruto nationaal product, terwijl zij om zich heen kijkend alleen modder en verwaarlozing zagen. Hun president lachte zijn volk dus gewoon uit, zodat het niet meer dan fair zou zijn als het volk dan ook eens om hem zou lachen, waarop zij een stripverhaal van 125 pagina's bedachten met Obiang in de hoofdrol. De strip is in 2015 in de VS door EG Justice in twee talen uitgebracht. De Engelse titel luidt *Obi's Nightmare*.

Anita Brus